

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 25.03.2024

Makale Kabul Tarihi: 20.04.2024

MUSTAFA SAFİ EFENDİ'NİN NASİHATNAMESİ'NDE AHLAKİ VE DİNİ DEğERLER

Mehmet AKIN*

Öz

Nasihatnameler, insanlara iyiyi, doğruyu, güzel tutum ve davranışları öğreterek erdemli ve ahlaklı olmaları için yol gösteren eserlerdir. Bu tür eserler genellikle kaynağını Kur'an ve hadis gibi dinî kaynaklardan alır. Müellifleri bu konuda eser yazmaya sevk eden şey İslam dininin nasihat dini olduğunu vurgulayan ayet ve hadislerdir. Edebiyatımızda nasihatnameler Farsçadan yapılan çeviriler yoluyla gelişme göstermiştir. İlk nasihatname Türk edebiyatında 11. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır. 13. yüzyılda ise gelişmeye başlar. 16. yüzyıldan sonra bu eserlerin sayısı artarak devam eder. Türk edebiyatında nasihatnameleriyle tanınan müelliflerden biri de 18. yüzyılda yaşayan Mustafa Safi Efendi'dir. Safi'nin Gülşen-i Pend isimli uzun bir nasihatnamesi vardır. Bunun yanında terci-i bent şeklinde yazdığı kısa bir nasihatnamesi de bulunmaktadır. Bu makalede bu eser ahlaki ve dinî değerler açısından incelendi. Nasihatname-i Safi isimli eserde dürüstlük, tevazu, hayırseverlik, diline sahip olmak, kanaat, merhamet, adalet, cömertlik, ağırbaşlı olmak, yumuşak başlı olmak, gönül yapmak, iyi geçimli olmak, ilim için çalışmak gibi değerler işlenmiştir. Bunların yanında dinî değerler de yoğun olarak kullanılmıştır. Bu makalede değerler konularına göre sınıflandırılarak ele alınmıştır. Sınıflandırma yapılırken birbirine yakın değerler ve birbirinin zıddı olan değerler aynı başlık altına alınmıştır. Çünkü bunların vermek istedikleri mesajlar benzerdir. Her başlığın altında ya da paragraflarda ilgili değere Safi'nin yaklaşımı beyitlerden yola çıkılarak anlatıldı.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Nasihatname, Nasihatname-i Safi, Ahlak, Değerler.

* Dr., MEB, mehmetakin45@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-9509-4710.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Moral and Religious Values in Mustafa Safi Efendi's Nasihatnâme

Abstract

Nasihatnâme is a type of work that guides people to be virtuous and moral by teaching them the good, the right, positive attitudes, and behaviours. Such works generally take their source from religious sources such as the Quran and hadith. What prompted the authors to write works on this subject are the verses and hadiths that emphasize that Islam is a religion of advice. In our literature, nasihatnâme developed through translations from Persian. The first nasihatnâme began to be seen in Turkish literature from the 11th century onwards. In the 13th century, it begins to develop. The number of these works continued to increase after the 16th century. One of the authors known for his nasihatnâme in Turkish literature is Mustafa Safi Efendi, who lived in the 18th century. Safi has a long nasihatnâme titled "Gülşen-i Pend". In addition, he also has a short nasihatnâme written in the form of terci-i bent. In this article, this work is examined in terms of moral and religious values. In the work titled Nasihatname-i Safi, values such as honesty, modesty, philanthropy, holding one's tongue, opinion, mercy, justice, generosity, dignity, good-temperedness, coaxing, getting along well, and working for knowledge were discussed. In addition to these, religious values were also used extensively. In this article, values are categorised according to their subjects. While categorising, values that are close to each other and values that are opposite to each other are included under the same heading. Because the messages intended to be delivered by these are similar. Under each heading or in paragraphs, Safi's approach to the relevant value was explained based on couplets.

Keywords: Divan Poetry, Nasihatnâme, Nasihatname-i Safi, Morals, Values.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Giriş

Nasihatnameler bir insanın erdem ve ahlakını yükseltip onun iyi bir insan olması için yazılmış eserlerdir. Nasihatnameleri yazarlar ideal bir toplum ve insan meydana getirme çabasıyla tavsiye ve telkinlerini aktarırlar. Bu tarz eserler kötü tutum ve davranışlardan sakındırmak, iyiyi ise teşvik etmek amacıyla kaleme alınırlar. Nasihatnamelerde verilmek istenen değerin hemen yanı başında genellikle uzak durulması gereken zıt değer de bulunur. Böylece müellif sözünü daha dikkat çekici bir surette söylemiş olur. Klasik Türk edebiyatındaki nasihatnameler dikkate alındığında genellikle dinî bakış açısı göze çarpar. Bu nasihatnameler ayet ve hadislerin ışığında insana nasıl olması gerektiğini öğütler. Amaç iki cihanda da insana huzuru ve izzeti nasip edecek yolu göstermektir.

Nasihat kelimesi “bir şeyin saf, halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek” manalarındaki “nush”tan türer. “Başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik, kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” anlamlarına gelmektedir (Çağırıcı, 2009, s. 408).

Ümmet devrinde ahlak, dini esas almıştır. Dine göre hayır ve şer Allah'tan gelmektedir. Cüzi iradeye sahip insan bu iradeyle hayır işleyecek, şerden kaçacaktır. İnsan bu dünyada yalnız değildir. Dolayısıyla diğer insanlara karşı sorumlulukları, görevleri vardır. Bunları güzel huylar edinerek, iyilik ederek yerine getirebilir (Levent, 1964, s. 89).

Genelde ahlaki-didaktik eserler olan nasihatnamelerde (pendnameler) İşlam cemiyetleri teorik ahlaktan ziyade pratik ahlakı önemsemişler, dinî ve örfî değerlerde yapılması veya sakınılması lazım gelen tutumları ele alan nasihatnamelerin kaleme alınması doğrultusunda çaba göstermişlerdir. Yazar ve şairleri nasihatname yazmaya sevk eden en önemli neden ayet ve hadislerin İşlam dininin nasihat dini olduğunu vurgulamasıdır (Kaplan, 2002, s. 1545; Pala, 2006, s. 409).

Nasihatnamelerde tavsiye edilen ya da sakınılması istenilen tutum ve davranışlar temelini İşlam dininden alır. Yani Kuran ve hadise dayanır. Kişi dini hükümleri yerine getirmekle birlikte güzel ahlaka da sahip olmalıdır Ümmet çağı nasihatnameleri için dinî, tasavvufi ya da ahlaki gibi hükümler vermek zordur. Bunlar çoğunlukla iç içe geçmiştir. Bunu ayırt

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

etmek için eserin kapsadığı esas fikre odaklanmalıdır. Ancak bu şekilde eser belli bir çerçeve içine alınabilir (Levent, 1964, s. 90-91).

Nasihatname yazma geleneği Türk edebiyatında köklü bir gelenektir. Bu türün ortaya çıkmasında birçok Türk şairi tarafından tercüme ve şerh edilen Feridüddin Attar'ın *Pend-name* isimli meşhur eserinin etkisi büyüktür. Türk edebiyatında kaleme alınan ilk nasihatname Yusuf Has Hacib'in *Kutadgu Bilig* isimli kitabıdır. 11. yüzyılda yazılan bu mesnevinden sonra Anadolu sahasında ilk örnek 13. yüzyılda Yunus Emre'ye ait olan *Risaletü'n-nushiye* isimli dinî-tasavvufi eserdir. Bu yüzyılda Ahmet Fakih'in kaleme aldığı *Çarh-nâme* adlı eseri Anadolu sahasındaki ikinci nasihatnamedir. Bu eserden sonra Türk edebiyatında birçok nasihatname yazıldığı görülür. Hoca Mesud'un Sadî'nin *Bostan* isimli eserinin çevirisi olan *Ferhengname-i Sadî* 14. yüzyılda dikkat çeken bir eserdir. Yine Ahmed-i Dâî, Farsçadan çevirdiği *Vasiyyet-i Nûşirevân-ı Âdil be-Pusereş* adlı yapıtıyla vasiyet-name, siyaset-name veya nasihat-name (pend-name) türlerinin özelliklerini aksettiren, ahlaki ve didaktik bir muhtevaya sahip bir eser yazmıştır. Ahmed-i Dâî'nin mesnevisinde de adaletiyle tanınmış İran hükümdarı Nuşirevan'ın, oğlu Hürmüz'e nasihatleri konu edilmektedir. 16. yüzyılda diğer türlerde olduğu gibi nasihatname türündeki eser sayısında büyük bir zenginlik görülür. Geyveli Güvâhî'nin *Pendnâme*'si bu yüzyılda öne çıkan eserlerdendir. 17. yüzyılda yazılan nasihatnamelerde dinî, tasavvufi, ahlaki eserlerin yanında devlet ve yönetimle ilgili konuların da fazlaca işlendiği görülür. 18. yüzyılda yazılan Türk edebiyatında en meşhur nasihatname Nâbî'nin oğlu için yazdığı *Hayriye*'dir (Çalka, 2007, s. 14; Pala, 2006, s. 410, Yeniterzi, 2006, s. 12).

Mustafa Safi Efendi de 18. yüzyılda nasihatname yazan kişilerden biridir. Hayatı hakkında yeterince bilgi bulunmayan Mustafa Safi Efendi'nin *Gülşen-i Pend* adlı eserini 1708 yılında yazdığını belirtmesinden hareketle III. Ahmed zamanında yaşadığı düşünülmektedir. Arapça ve Farsçayı iyi bilen Mustafa Safi Efendi iyi bir eğitim almıştır. *Gülşen-i Pend* eserinde birçok meslek ve meşrepten insana öğüt vermesi Safi'nin geniş bir bilgiye sahip olduğunu gösterir. Yine bu eserindeki değerlendirmelere bakılırsa Safi'nin Kur'an, hadis, belagat, kelam, kıyasü'l-enbiyâ vb. ilim ve konulara hâkim olduğu görülür. Bunların yanında özellikle kimya, tıp, simya, cerrahlık, münecimlik ve müzik gibi

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

alanlarla ilgili terimlere yer vermesi, müellifin ilminin seviyesini gösterir (Çalka, 2007, s.19).

Klasik Türk edebiyatında hemen bütün nazım şekilleri kullanılarak nasihatnameler yazılmıştır. Bunlar içinde en yaygını mesnevi biçiminde olanlardır. Özellikle hacimli eserler bu nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Hacimli olmayan eserlerde ise gazel, kaside, musammat, rübai, kıta gibi diğer nazım şekilleri kullanılmıştır. Bunlardan biri de terci-i bent şeklindedir. Bu nazım biçimiyle Dede Ömer Rüşenî, Gubârî ve Hâletî-i Gülşenî'nin nasihatnameleri yazılmıştır. Bunların yanında Safi mahlaslı şaire ait olan, aynı nazım şekliyle kaleme alınan başka bir nasihat-name daha bulunmaktadır (Yeniterzi, 2013, s. 425; Kaplan, 2002, s. 1546).

Nasihat-Nâme-i Safi; Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü 5295 numarada, "Safi, Nasihat-Nâme" adıyla kayıtlı, 20 varaktan oluşan yazmada bulunmaktadır. Sonlarda birkaç boş sayfa vardır. Safi'nin şiirlerinin olduğu kısım nesih hatla kaleme alınmıştır, başlıklar surhur. İncelenen terci'-i bend yazma eserin 1b-9a sayfaları arasındadır (Yeniterzi, 2013, s. 427).

Safi'nin Nasihatnamesi 30 bent, 180 beyitten oluşan, harf sırasına göre tertip edilmiş bir terci-i benttir. Şair eserini fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazmıştır. Metin içinde Osmanlı Türkçesinde çok nadir kullanılan Arapça kelimeler bulunduğu için şair bu sözcüklerin anlamlarını kırmızı renkle yazarak vermiştir. Bu sözcükler metinde koyu renkle gösterilmiştir. Anlamları ise parantez içinde verilmiştir (Yeniterzi, 2013, s. 428).

Safi'nin Nasihatnamesi'nde dürüstlük, tevazu, hayırseverlik, kanaatkarlık, merhamet, adalet, cömertlik, anne babaya hürmet, dilini tutmak, sır saklamak, ağır ve yumuşak başlı olmak, gönül yapıcı olmak, iyi geçimli olmak, ilim için çalışmak tavsiye edilen güzel ahlakla ilgili tutum ve davranışlardır. Kibir, öfke, dedikoduculuk, yalan, cimrilik, gaffet vb. ise sakınılması önerilen hâllerdir. Dinî olarak ise işe besmeleyle başlamak, yalnız Allah'tan yardım istemek, Allah'ı zikretmek, Allah'a yalvarmak, ona şükür, itaat ve tevekkül etmek, ondan korkmak, günahtan sakınmak, tövbe, ibadet, bir mürşide ve mezhebe bağlı olmak, şeytandan Allah'a sığınmak gibi değerler işlenmiştir.

Değerler, toplumun büyük kesimi tarafından esas alınan ahlaki ve dinî ölçütlerdir. Bir toplum ne kadar çok ortak değerler etrafında bir araya gelirse toplumsal huzur o oranda artar. Kişinin değerlerle çatışma yaşamaması

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

toplumla kaynaşmasını engeller. Değerler (erdemler) genellikle insan ilişkilerinde kendini gosterir. İnsan toplumla butunleşebilmek için değerlerle ilgili kavramları ogrenmelidir. Bu da sosyal hayatla i içe olmakla kazanılır. Değerlerin kabul gormesi için kişinin onu duygusal olarak benimsemesi gerekir. Bu duygu daha sonra karakteri şekillendirir ve duşuncelerin filizlenmesini sağlar. Değerler duşunceyi yonen kurallar topluluğudur. Kişinin değerleri içselleştirmesi ruh sağlığı açısından da onem arz etmektedir (Tarhan, 2019, s. 20-21).

1. Çalışmanın Amacı ve Yontemi

Bu çalışmanın konusu 18. yüzyılda yaşamış Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ele alınan değerlerdir. Nasihatname'de işlenen değerlerin ortaya çıkarılması bugünün insanına hangi erdemlerin kazandırılması gerektiği hususunda bir fikir verir. Bu makalede Safi'nin Nasihatnamesi'nde ele alınan değerlerin nasıl işlendiğini ortaya çıkarmak temel hedeftir.

Bu makalede oncelikle Safi'nin terci-i bent şeklinde kaleme aldığı Nasihatnamesi'nin Emine Yeniterzi tarafından yayımlanmış metni tespit edildi.¹ Metindeki beyitler ele alınan konulara gore sınıflandırıldı. Sınıflandırma yapılırken bazı kok değerler belirlendi. Bu değerlerden birbirine yakın olanlar aynı başlık altında incelendi. Birbirine zıt olanlar da aynı madde başlığı altında değerlendirildi. Çünkü yüceltilen bir değer ile olumsuz bakılan bir değer benzer mesajlar içermektedir. Mesela comertliğin teşviki ile cimrilikten sakındırmanın amacı aynıdır. İkisinde de aslında comertlik teşvik edilir. Bir kişinin kibri eleştirilirken aslında o tevazuya davet edilir. Her konu başlığının altında Safi'nin ilgili değere yaklaşımı beyitlerden hareketle verildi. Bazen bir konuyla ilgili fazla orneğin olduğu beyitlerden içeriği birbirine yakın olanlar aynı paragraf altında işlendi. Bunun yanında işlenen şiirlerin günümüz Türkçesine evirileri beyitlerin altında verildi.

² Yeniterzi E. (2013). Nasihat-nme-i Safi, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (10), 425-446.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2. Safi'nin Nasihatnamesi'nde Değerler

2.1. Ahlaki değerler

2.1.1. Doğruluk

Doğruluk insanın en önemli değerlerindedir. Safi'ye göre bu değerlere sahip olan yalan, riya, insanların arasını bozma, iki yüzlülük, hile ve tuzak kurma, iftira, başa kakma gibi tutum ve davranışlardan uzak durur. Safi, bu sebeple Nasihatnamesi'nde bu değerleri çeşitli kavramlarla işlemiştir. Bu gibi davranışlar kalbi karartarak insanın özüne zarar verip nefsin dizginlenmemesine sebep olur. Toplum nezdinde kişinin itibarını yok eder. Bunun yanında bu kötü davranışlar daha sonra telafisi mümkün olmayan büyük pişmanlıklara sebep verip insanı üzer. Bir kişinin dünyada huzurlu olması için doğruluktan taviz vermemesi gerekir. Dünyada izzet ve makama kavuşmak için dürüstlükten ayrılmamak lazımdır. Zira bundan ayrılmak insanın kötü anılmasına, kıymetten düşmesine neden olur. İnsanın doğruluğunu muhafaza etmesi için bu değerlere sahip olmayan insanlardan uzak durması, onlarla birlikte olmaması gerekir.

Doğruluk ve ihlas insanda daima bulunması gereken değerlerdir. Safi'ye göre bu değerlerden uzak kaldığı zaman kalbi kararmaya başlar, iyi niteliklerini yitirir.

Şıdık u ihlâşı miyâna kıl dü şâh (kemer)

Eyleme kizb ile kalbüñ şâh şâh (yarık yarık) (TCB 8/1)

Doğruluk ve ihlası beline kemer yap, yalanla kalbini parça parça etme.

Birinin açıktan ya da gizli olarak bozgunculuk yapıp insanların arasını bozması onun kötü anılmasına sebep olur ve halk nezdinde itibarını düşürür. İnsanlar arasında fitne çıkarmak doğruluğu şiar edinenlerin işi değildir.

Zâhir ü bâtında itme bir fesâd

Olma 'âlem içre bed-nâm u kesâd (kıymetsüz) (TCB 9/3)

Açık ya da gizli olarak bir fitne çıkarma, âlem içinde kötü anılan ve kıymetsiz [biri] olma.

Hile yapmakta ve fitne çıkarmakta ileri gidenlerin akıbeti pişmanlık ve üzüntü olur. Bu kötü hasletlerden iyi neticeler çıkmayacağı için bunları yapanlar da büyük bir üzüntüye gark olacaklardır.

Hilekâr u fitne-cüya olma baş

Şoñra çeřmüñden gelür hep kanlu yaş (TCB 14/5)

Hile ve fitne peşinde koşanlara baş olma, sonra gözünden hep kanlı

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

yaş gelir.

İnsanlara iftira atarak onların arasını bozmaktan kaçınmak gerekir. Bu erdemli, ahlaklı insanların davranışı değildir. Bunun yanında insanlara bir şeyler verdikten sonra onu başa kakmak da kötü bir tutumdur.

Ħalka büh-tān itme olma iftinān (fitne düşürmek)

Virdüğüñ eşyāya kılma imtinān (TCB 26/5)

Halka iftira etme, fitne düşürücü olma; verdiğin şeyleri başa kakma.

İyi bir kişi işi fesat olanlarla bir araya gelir, onların meclislerine gider gelirse zamanla onun da fitratı bozulmaya başlar ve artık nefesini dizginleyemeyip onun esiri olur.

Meclis-i ehl-i fesāda başma pāy

Żabı olunmaz şoñra nefis-i ejdehāy (TCB 30/2)

Bozguncuların meclisine ayak basma, sonra ejderha [gibi olan] nefsin zapt edilmez.

Erdemli, ahlaklı insanlar yalan, dedikodu, insanlara tuzak kurma gibi kötü fiillerden uzak dururlar. İnsanları aldatmak için sürekli fırsat kollayan, bundan sakınmayanların yüzü ak çıkmaz. Düzenbazları bekleyen akıbet ancak yüzünün kara çıkmasıdır. Bu da insanın haysiyetini kaybettiğinin göstergelerindedir.

Ħalka tezvīrāt ile kurma tuzāę

Ħile itme tīę-i mekre virme zāę (TCB 20/1)

Halka yalanlarla, dedikoculukla tuzak kurma; hile yapma, hile kılıcını keskinleştirme.

Ķıl ħazer mekkāruñ olmaz yüzi aç

Rū-siyeh olma cihānda miřl-i zāę (kuzgun gibi) (TCB 20/2)

Hilekārın yüzü ak olmaz, [ondan]sakın; cihanda karga gibi kara yüzlü olma.

İnsanların bu dünyada rahat yaşamaları için huzurlu olmaları lazımdır. Bir insanın bu dünyada huzur içinde yaşaması için düşmanına bile yalan ve iftirayla tuzak kurmaması gerekir. Yine dünyada izzet ve makama kavuşanlar kimsenin kuyusunu kazmayanlardır.

Rāĥat isterseñ cihānda müstedām (dā'im olmak)

Düşmenüñe kurma tezvīr ile dām (duzak) (TCB 25/5)

Cihanda daima rahat etmek istersen düşmanına yalanla, dedikoduyla tuzak kurma.

Bulmak isterseñ cihānda 'izz ü cāh

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Kimsenüñ hafr eyleme rāhında çāh (yolında kuyu)
(TCB 28/3)

Cihanda izzet ve makam istersen kimsenin yolunda kuyu kazma.

Münafıklar olduğu gibi görünmeyen kimselerdir. Herhangi bir münafıkla iş tutmak insanlarla münasebetin bozulmasına neden olur. Hatta kişinin dostu kendisine düşman olur. Çünkü onlar iyi görünüp her türlü kötülüğü yapabilecek meşrepte insanlardır.

Bir münāfık ile itme ittifāk

Düşmen eyler dōstuñı ehl-i nifāk (TCB 22/4)

Bir münafıkla ittifak kurma, [bu] bozguncular dostunu [sana] düşman eder.

2.1.2. Tevazu/kibir

Nasihatnamelerde alçak gönüllü olma ve kibir birbiriyle ilintili kavramlar olarak işlenir. Safi de nasihatnamesinde bu değerleri konu edinmiştir. Safi insanın mütevazı olması gerektiğini, böbürlenmemesini, hâl ve hareketlerinde tevazu içinde olmasını, şöhret ve gösteriş ile insanlara karşı kibirlenmemesini telkin eder.

Safi, insanın dik başlı olmayıp mütevazı olmasını, aksi durumda haysiyetinin zarar göreceğini anlatır. Kibirlenmemek için nasihatlere kulak vermeyi tavsiye eder.

Ser-keş olma kıl tevāzu' hemçü (gibi) hāk

Kibr ile nāmūs u 'āruñ itme çāk (yırtmak) (TCB 23/1)

Dik başlı olma toprak gibi mütevazı ol, kibir ile namus ve arını yırtma.

Dürr-i pendi eyle mengüş-i şimāh (kulak)

Kıl naşihātle 'amel olma cümāh (tekebbürlenmek)

(TCB 8/5)

Nasihat incisini kulağına küpe eyle; nasihatle hareket et, böbürlenme.

Safi'ye göre insanların içinde böbürlenerek dolaşmak Allah'ın hoşuna gitmez. Allah böylelerini yüceltmez.² Beyitte bahsedilen yürüyüş böbürlenerek sağa sola salınarak yürümedir.

Ğılma nās içre ğurūr ile ğürāz (nāz ile şalınmak)

Eylemez mağrūrı Mevlā ser-firāz (TCB 12/3)

³ Bu beyit "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin." (İsrâ 17/37) ayetini hatırlatmaktadır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

İnsanların içinde kibirlenerek yürüme, Mevla böbürleneni yüceltmez.

Kendini beğenmişlik ve kibir kalpten uzak olması gereken, sakınılması gereken olumsuz niteliklerdir. Safi bunlarla birlikte insanlara karşı kırıcı olmamak lazım geldiğini dile getirir.

*'Ucb u kibri eyle albüünden tırāř
Olma nāsa erre-āsā (destere gibi) dil-ırāř (göñül yırtıcı)
(TCB 14/2)*

Kendini beğenmişlik ve kibri kalbinden tıraş eyle (ıkar), insanlara testere gibi gönül yırtıcı olma.

Kişinin kendisini övücü boş laflar etmesi şerefini, itibarını ayaklar altına alıp gülünç durumlara düşmesine sebep olur. Övünme, kibrin işaretlerinden bir tanesidir. Kişinin övünmesi insanlar arasında maskara olmasına neden olur.

*Hod-fürūř (öğünmek) olma idüp bī-hūde lāf
Suhre-i 'ālem olursın bī-ilāf (TCB 21/2)*

Beyhude laflar edip övünme, [bunu yaparsan] şüphesiz ālemin maskarası olursun.

Erdemli, faziletli insan sadece kendi haysiyet ve şerefini korumaz, diğer insanların da onurunu düşünür. Fakat insanlara hor gözle bakıp onları küçümseyenler bu erdemden mahrumdurlar.

*Eyleme ihvānuña bir ibtizāl (horluk)
Kendi 'ırzuñ gibi eyle ihtizāl (şakınmak, ihtirāz) (TCB 24/5)*

Kardeşine hor gözle bakma, kendi haysiyetin gibi [onu] koru.

Safî, halka karşı şöhretiyle iftihar edip böbürleneni şöhretin felaket getirip insanı perişan ettiğinden habersiz olduğunu söyler. Bunun yanında insanlara gösteriş yapmanın da yanlış olduğunu, bunun yerine daima onlara ikram edip cömert davranmak gerektiğini belirtir.

*Halka itme şöhret ile iftiār
şöhret āfetdür olur eřmüñe ār (TCB 11/2)*

Halka [karşı] şöhret ile övünme, şöhret felakettir, gözüne diken olur.

*Bī-hude gösterme halka ihtiřām
Nān ile bir sufre göster şub u řām (TCB 25/4)*

Boşuna halka tantana gösterme, sabah ve akşam ekmek ile bir sofraya göster.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2.1.3. Dilini tutmak/sır saklamak/kusurları gizlemek/dedikodu yapmamak

Safî, insanların sırlarını açığa çıkaranların halka rüsva olacağını söyler. Dolayısıyla insanın bu kötü davranışı başkalarına zarar verdiği gibi yapana da zarar verir. Kişinin ayıplarını insanlara anlatması onu sevmeyenlerin eline intikam alma fırsatını verir. İnsanın dilini tutabilmesi hem kendisinin hem çevresinin selameti için gereklidir. İnsanlar hakkında kötü zanda bulunmak günahdır. Kişi bir an önce bu günahkâr hâlden kurtulup herkese hüsnüzan ile bakmalıdır. Safî'nin bahsettiği bu değerler Hucurat suresinde söz konusu edilmektedir.³

Eyleme bir ferde aslâ keşf-i rāz

Ėalka rüsvā olmadan kıl ihtirāz (TCB 12/4)

Bir kişinin sırlarını asla ortaya çıkarma (ifşa etme), halka rezil olmaktan sakın.

Ėılma 'aybuñ 'āleme i'lan u fāş

Virme dest-i düşmene elüñle taş (TCB 14/4)

Ayıplarını āleme duyurup yayma, düşmana elinle taş verme.

'Ėlemüñ haķķında itme bed gümān

Ėşim olma hüsn-i zann eyle hemān (TCB 26/1)

Ėlemin hakkında kötü zanda bulunma; günahkâr olma, hemen hüsnüzan et.

İnsanlara müdahale etme, kötü söz söyleme, onların kusurlarını araştırma Mustafa Safî'ye göre kötü tutumlardır. İnsanların ayıplarını ortaya dökmek erdemli insanlara uygun değildir. Bunun yanında kişi kendi kötü yönlerini halka söylememelidir.

Bir kese daħl itme olma bed-zebān

Hem 'uyüb-ı nāsa olma dīdebān (gözcü, baķıcı) (TCB 26/2)

Bir kimseye karışma, kötü dilli olma; hem insanların ayıplarına gözcü olma.

Kimsenüñ 'aybın görüp itme 'iyān

Kendi kubħuñ eyleme Ėalka beyān (TCB 26/3)

Kimsenin ayıbını görüp halka açıklama, kendi kötülüklerini halka söyleme.

⁴ *Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Ėünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın (Hucurat 49/12).*

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Safî, her fırsatta konuşup beyhude sözler söylenmemesini, ehlihâl olup düşünüp tartarak konuşmak gerektiğini belirtir. Ona göre sükût potası içinde sözü erittikten sonra konuşmak lazımdır. Böylece boş ve faydasız sözden kaçınılmış olur.

Ehl-i hâl ol itme bî-hûde maķâl

Pûte-i řamt içre ķavlüñ eyle kâl (muşaffâ itmek) (TCB 24/4)

Ehlihâl ol, boş söz söyleme; sessizlik potası içinde sözü süz.

Safî, yalan ve dedikodudan uzak durulmasını tavsiye eder. Bu zararlı sözler yerine Allah'ın kelamına kulak vermek lazımdır. Bir insanın dedikodu etmesi kalbini zehirle yakması gibidir. Gıybet etmek bir latife değildir, kuzgunun bir leşi yemesi gibi tiksiniyecek bir durumdur.

Güft ü gûy-ı kizbi ķılma istimâ'

Güşuñi kerr itme ķıl Hakkı simâ' (TCB 19/5)

Yalanı, dedikoduyu işitme, kulağını sağır etme, Allah'ı dinle.

Gıybet ü hıķd u şasedden ķıl ferâğ

Zehr ile yakma derûnuñda çerâğ (TCB 20/4)

Gıybet, kin ve kıskançlıktan vazgeç; kalbinde zehir ile alev yakma.

Gıybet itmek bir kesi zann itme lâĝ (latife)

Cife ekl itme şakın mişl-i kelâĝ (ķuzĝun) (TCB 20/5)

Bir kimsenin dedikodusunu yapmanın şaka olduğunu zannetme, kuzgun gibi sakın leş yeme.

İnsanların yüzüne karşı iyi görünüp gıyabında onları çekirtmek sakınılması gereken bir tutumdur. Bu davranış insanın kendisine zarar verir. Zira insanların gıybetini yapmak, kusurlarını söylemek ahlaklı bir davranış değildir.

Rûy-ı nâsa olma bir vech ile mâĥ (iki yüzli)

Zâtuñı yir gıybet itme olma bâĥ (dün-himmet) (TCB 8/3)

İnsanların yüzüne [karşı] bir yönüyle [görünen] ay [gibi iki yüzlü] olma. Senin özünü yer, gıybet etme; himmetsiz olma.

İnsanlara karşı kaba olmaktan kaçınılmalı, onlara karşı yumuşak tabiatlı olunmalı.

Bezm-i 'irfânda şakın olma ĥirâz (ĝalîz)

Ol şebât-ı meclis ile hem-ķırâz (libâs) (TCB 16/1)

İrfan meclisinde sakın kaba olma, o meclisin sebatıyla aynı elbiseyi giy.

Safî kötü söz söylemeyi ahmaklık olarak değerlendirir. Arif olan insanlar kimseye karşı suratını asmaz, güzel sözler söyler. Yine sohbet

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

sırasında itiraz etmek kişinin itici olmasına, yalnızlaşmasına yol açar. Bu tür kişilerden halk uzaklaşır. İnsanın âlimlerin bulunduğu bir mecliste kötü ahlaklı kimselerle şakalaşması onun rezil olmasına sebep olur.

Söyleme bir bed suhan mişl-i hıżāz (ahmak)

'Ârifol gösterme rüy-i inkıbāz (tonuk yüzlü olmak)

(TCB 16/3)

Ahmaklar gibi kötü bir söz söyleme; arif ol, donuk yüz gösterme.

Şohbet ešnāsında itme i 'tirāz

Bulmasunlar şohbetüñden inkırāz (kesilmek) (TCB 16/2)

Sohbet esnasında itiraz etme, [insanlar] sohbetinden kesilmesinler.

İtme bed-ahlāk ile lāğ u mizāh (lağv)

Meclis-i 'âlimde olma iftizāh (rüsvā olmak) (TCB 7/4)

Kötü ahlaklı kimselerle şakalaşma, âlimler meclisinde rüsva olma.

2.1.4. Cömertlik/cimrilik

Cömertlik nasihatnamelerde sık rastlanan bir değerdir. Safi de nasihatnamesinde bu değeri yoğun olarak işlemiştir. Ona göre zayıfı koruyup kollayıp ikram ederek sevindirmek gerekir. İnsan cömertliği ile halk içinde iyi bir nam bırakır. Cimrileri ise kimse sevmez. Kişi boş gösterişler yapmak yerine her zaman insanlara ikram etmelidir. Fakirleri davet edip infak ettikçe Allah kişinin mertebesini yüceltir. Bir şey dilenen kimselerin isteğini reddetmemek gerekir. Bu kişinin arzusunu yerine getirmek belaların defolmasına vesile olur.

Żayfa ikrām eyle göster inbisāt

Kıl ri 'āyet çek ni 'amla pür simāt (TCB 17/1)

Zayıfa ikram eyle, [onu] sevindir; [buna] riayet et, nimetlerle dolu bir sofraya çek.

'Âleme vir cūd ile bir nīg-nām

Olma hıssat ile menfūr-ı enām

Âleme cömertliğinle iyi bir nam ver; cimrilikle insanların nefret edileni olma.

Bī-hude gösterme halka ihtişām

Nān ile bir sufre göster şubh u şām (TCB 25/4)

Boşuna halka tantana gösterme, sabah ve akşam ekmek ile bir sofraya göster.

Bezī-i infāk it fakīre kıl şalā

Hak Ta 'ālā rütbeñi kılsın 'alā (TCB 29/4)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Bol bol infak et, fakiri davet et; Hak Taala rütbeni yüceltsin.

Eyleme bir sâ'ili red dime lâ

Kim taşaddukla olur redd-i belâ (TCB 29/5)

Bir dilenciye reddetme, ona hayır deme; sadaka vermeyele belalar defolur.

Nasihatnamelerde cömertlikle cimrilik bazen bir arada işlenir. Aslında böyle yapılarak cimriliğin yanlışlığı söylenerek cömertlik tavsiye edilir. Safi, nimetin kıymetini bilip şükretmek ve cimri olmayıp aç kimseleri doyurmak gerektiğini belirtir. Mal mülk biriktirip cimrilik etmek insana fayda sağlamaz. Bunun yerine varlığını sakınmadan sarf ederek kişi fakirleri sevindirebilir. İnsanın dünyalık biriktirmesi huzursuzluğuna sebep olur. Dünya varlığı insanın başını ağrıtır, nihayetinde insan öldüğünde bunların hepsi geride kalır.

Ni 'metüñ bil kadrini kıl iğtimâş (ni 'mete şükr itmek)

Mümsik olma eyle iç'am-ı hımâş (karnı aç kimesneler)
(TCB 15/1)

Nimetin değerini bil, nimete şükret; cimri olma, karnı aç olanlara yemek yedir.

Hıssit itme cem 'idüp māl ü bisâť

Varuñı bezl it fakire vir neşâť (TCB 17/1)

Mal ve dünyalık biriktirip cimri olma; varını esirgemedi bol bol sarfet, fakire neşe ver.

Bî-hude cem ' itme emvâl-i ferâh (çok)

Bî-huzûr eyler seni endüh u râh (gam) (TCB 8/4)

Boşuna çok mal mülk biriktirme, gam ve şarap seni huzursuz eyler.

Sîm ü zer cem 'inde çekme bir şudâ'

İtme encâmında hasretle vedâ' (TCB 19/4)

Gümüş ve altın toplamakla baş ağrısı çekme, [ömrünün] sonunda hasretle veda itme (edersin).

Safi, Nasihatnamesi'nde cömert olmanın önemine vurgu yaparken bir yandan da tutumlu olmak, müsrif olmamak gerektiğini de dile getirir. Kişinin harcamalarının lüzumundan fazla olması onun müsrif olduğunu gösterir. Bir insanın kazancının masrafından fazla olması lazımdır.

Müsrif olma eyleme harcuñ ziyâd

Mařrafuñdan dahlüñ olsun izdiyâd (TCB 9/5)

Müsrif olma, harcamanı arttırma; kazancın masrafından fazla olsun.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2.1.5. Ağır başlı olmak

Safî'ye göre kişi tutum ve davranışlarında ağırbaşlı olmalı. İnsan nefesine uyduğunda ve fesat çıkardığında haysiyeti ve ağırbaşlılığı gider. Bu sebeple bu kötülüklerden kaçınmalıdır. Yine bir erkeğin kadınlar gibi süslenmesi, zevk ve eğlenceye dalması onun vakarına halel getirir, haysiyetini ve itibarını kaybetmesine sebep olur. Bunun yanında davet edilmediği bir meclise giden kimse kendini alaltmış olur, bu aklı başında olanların yapacağı bir davranış değildir.

Nefse tbi ' olma itme bir besh (fesd)

Olmasun 'ırz u vakruñ infish (bozulmak) (TCB 8/2)

Nefse uyma, bir fesat etme; haysiyetin ve ağırbaşlılığın bozulmasın.

Zenne-s kendiñe virme huff (znet virmek)

Gel seşhat eyleme kılma huff (yeynilik) (TCB 21/3)

Kadınlar gibi kendini süsleme, gel zevk ve eğlenceden vazgeç; hafiflik etme.

Bezme b-da 'vet şakın olma revn

Ztuña virme rezletle hevn (horluk ve hakrlık)(TCB 26/4)

Bir toplantıya sakın davetsiz gitme, kendine rezaletle hakirlik verme.

2.1.6. Yumuşak başlılık (Hilm)

Safî, insanın davranışlarında güzel ahlaklı olmasını tavsiye eder. Onlarla ilişkilerde doğru olmayı ve onlara güzel ahlak ile karşılık vermeyi önerir. İnsanlara karşı öfke dolu olmak yerine, yumuşak başlı olmak gerekir. Yumuşak başlılık, öfkeyi savar. Bir kişinin kabahatlerini affetmek onu rahatlatır, böyle yapanı Allah her zaman mutlu ve mesut eder. Affetmek yerine kin gütmek, kavga etmek insanın akıbetinin kötü olmasına neden olur. İnsanın kalbini hınç ile doldurması bedenine ateşten bir elbise giymesi gibidir. Bu elbise kişiyi yakar. Boş yere insanlara fkelenmemek lazımdır. Mümine kin gütmek yakışmaz. Her kim insana karşı ters düşen davranış ve tutumlarda bulunsa da ona öfke ve kinle davranmak yerine muhabbetle yaklaşmak lazımdır. Ayrıca insanlara karşı kaç atmamalı, güler yzly olunmalı.

Halkuñ ef'linde kıl ry-ı şavb (toğrı)

Vir enma hüsn-i hulk ile cevb (TCB 3/4)

Halkın işlerinde doğrudan ayrılma, halka güzel ahlak ile cevap ver.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Kılma nefsiñ bed ğazabla intikāz (tolmak)

Kıl havāle ħilmi ile intikāz (def' itmek) (TCB 18/4)

Nefsini kötü hiddet ile doldurma, [ona] yumuşak başlılığı havale et, [hiddeti onunla] defet.

Mücrimüñ 'afv eyle cürmin vir ğuşād

Ħaħħ ide dā'im seni mesrūr u řād (TCB 9/2)

Kabahatlinin suçunu affet, [onlara] ferahlık ver; [böyle yaparsan] Allah seni daima mutlu ve memnun eder.

Kimseye ğayz eyleme itme telāc (ğavğā)

Olma encāmında muħtāc-ı 'ilāc (TCB 6/1)

Kimseye kin ğütme, kavga etme; son ğünlerinde ilacın muhtacı olma.

İtme ħiddetle dilüñ pür-iħtimāř (ğazabı ziyāde olmak)

Cismüñi ħarħ itmesün ol bed ħumāř (TCB 14/3)

Hiddetle kalbini ğazapla doldurma [ğazabı ziyade etme], o kötü kumaş bedenini yakmasın.

Eyleme bī-ħūde bir ferde ğıyāz

Mü'mine lāyık değüldür iğtiyāz (TCB 18/3)

Boş yere bir kişiye öfkelenme, mümine ğazaba gelmek layık değildir.

Her kim eylerse seniñle iħtilāf

Sen muħālif olma ğöster i'tilāf (muħabbet) (TCB 21/5)

Her kim seninle ihtilafa düşerse sen muhalif olma, [ona] muhabbet ğöster.

Ħalka ğösterme turuř-rū çatma ħař

Hep ğüler yüz ister 'ālem olma řāř (bed-ħū ve muħālif)

(TCB 14/2)

Halka ekşi yüz ğösterme, kaç çatma; insanlar hep ğüler yüz ister, kötü huylu, aksi olma.

2.1.7. Gönül yapmak

Mustafa Safi nasihatnamesinde insanlara karşi kalp kırıcı davranışlarda bulunmak yerine ğüler yüzlü ve gönül alıcı olmayı öğütler. İnsan bir kalbi sevindirirse Allah'ın nuru o kişinin kalbine girer. Kişi halka karşi asık suratlı olmamalıdır, insanlar ğüler yüz görmek ister. Asık surat ise kötü huyun, aksi kişiliğin işareti olduğu için halk bundan kaçar. Mamur bir kalbi kırmak ömür boyu ızdıraba sebep olur. Kalp hassastır, bir cam

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

şişe gibi kırılır; kalp kırmaktan sakınmak lazımdır. Aksi takdirde bu davranış insana derin pişmanlık yaşatır, ağzının tadını bozar. İnsan dünya işlerinde aceleci olup insanları azarlamamalıdır. Kişiyi kalp kırmaya sevk eden kötü tutumlar kendini beğenmişlik ve kibirdir; insan bunları kalbinden temizlemedikçe gönül kırıcı olmaya devam eder.

Ķalb-i maħzūna virürseñ infirāc (sevinmek)

Nūr-ı ĦaĶka Ķalbüh eylesin sirāc (ęerāĶ) (TCB 6/3)

Kederli kalbe sevinę verirsen Allah'ın nurunu kalbine ęeraę eylesin.

Eyleme bir Ķalb-i ma'mūrı Ķarāb

'Ömrüh oldukça ęekersin iztirāb (zaħmet) (TCB 3/5)

Mamur bir kalbi harap etme, ömrün oldukça ızdırap ęekersin.

Bir dili kesr eyleme mişl-i zücāc (şişça)

İnkisārından řaĶın içme ucāc (acı ve tuzlu řu) (TCB 6/2)

Bir gönlü cam şişe gibi kırma; kalp kırılmasından sakın, acı ve tuzlu su içme.

Cevr ile bir Ķalbi yakma urma dāę

Yanma āh-ı āteřinde hemęü yağ (TCB 20/3)

Eziyet ile bir kalbi yakma, dağlama; yağ gibi ateşli ahta yanma.

Eyleme dünyā umūrında řitāb (ivmek)

Bī-veceh bir kimseye Ķılma 'itāb (mu'ātebe) (TCB 3/3)

Dünya işlerinde acele etme, bir kimseyi sebepsiz yere azarlama.

'Ucb u kibri eyle Ķalbühnden tırāř

Olma nāsa erre-āsā (destere gibi) dil-Ķırāř (göñül yırtıcı) (TCB 14/2)

Kendini beğenmişlik ve kibri kalbinden tıraş eyle (ęıkar), insanlara testere gibi gönül yırtıcı olma.

2.1.8. Dünyaya aldanmamak

Safî nasihatnamesinde dünyanın kalıcı bir yer olmadığını ona bel bağlamamak gerektiğini söyler. Aslında Allah'ı zikretmek dünyadan daha tatlıdır. İnsanın dünyaya dayanmak yerine bezm-i eleste Allah'a verdiği sözde durması gerekir. İnsan dünyadan ayrılırken pişman olmamalı ve ahirette rahat etmek için ęaba göstermelidir. Dünya kimseye kalmaz, burası bir misafirhanedir. Böyleyken insanın dünyanın süsüne aldanmaması, onunla bağını koparması gerekir.

Zikr-i ĦaĶk olsun saña Ķand ü nebāt

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Lezzet-i dünyāyı gördüñ bî-şebāt (temelsüz) (TCB 4/1)
Allah'ı zikretmek sana tatlı gelsin, dünya lezzeti temelsiz, gördün.
Ķıl vefā 'ahde şaķın itme 'inād
Ķılma bu dār-ı fenāya istinād (tayanmaq) (TCB 9/4)
Verdiğin sözde, ettiğin yeminde dur, sakın inat etme; bu geçici dünyaya dayanma.

Ķalbüñi zehr itme vaķt-i incizāz (ayrılmak)
Çekme zahmet der-maħall-i intibāz (gitmek) (TCB 10/2)
Ayrılık vakti (ölüm) kalbini zehretme; gittiğin yerde (ahirette) zahmet çekme.

Mülk olur mı saña bu köhne ribāt
Bir müsāfir-ħānedür bî-irtibāt (TCB 17/3)
Bu eski bahçe (dünya) sana mülk olur mu? [Dünya] geri dönüşü olmayan bir misafirhanedir.

Zib-i kevne itme Ķalbüñ irtibāk (bağlanmaq)
'Ālemüñ ħāline gel 'ibretle baķ (TCB 22/2)
Kâinatın süsüne kalbini bağlama, âlemin hâline gel ibretle bak.
Çün muķarrerdür cihāndan iftirāk (ayrılmak)
Sen ta'alluķ riştesin Ķıl iħtirāk (kaķ' itmek) (TCB 22/4)
Mademki cihandan ayrılmak muhakkaktır, sen [onunla] alaka ipliğini kes.

Safi'ye göre dünyaya karşı aç gözlü olup onun için insanlarla çekişmemek lazımdır. Kişi dünyaya için ne kadar çabalasa da oradan bir şey elde edemedi ayrıılır.

İtme dünyāya tama' Ķılma nizā'
Şoñra mahrūmen idersin intizā' (mekāndan çıķmak)
(TCB 19/3)

Dünyaya [karşı] aç gözlü olma, insanlarla [dünya için] çekişme; sonra mahrum olarak [oradan] ayrılırsın.

Ölüm Safi'nin üzerinde durduğu bir başka konudur. Safi, ölüm gerçeğiyle dünyanın geçiciliğini daha belirgin olarak anlatmıştır. Ona göre ömür fidanı eğilip kopunca ölüm onu alıp götürecektir. Ölüm, habersiz gelip insanı bir nefes bekletmez. Ölüm geldiğinde insan bir yardımcı bulamaz, sahip oldukları da ona bir fayda vermez.

Naħl-i 'ömrüñ şib idince inħiśās (eęilmek ve bükülmek)
Ķāzır ol merg idecekdür iħtiśās (göğüsten koparmak)
(TCB 5/3)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Ömür fidanın eğilip kopunca hazır ol, ölüm [onu] göğsünden koparacaktır.

Bir haber virmez gelande iftilâs (fevt olmağ)

Yek-nefes mekâs itmez eyler intikâs (sür'at) (TCB 5/3)

Ölüm gelince haber vermez; bir nefes beklemez, acele eder.

Ol zamân olmaz saña kimse ğiyâs (meded idici)

Eylemez ařlâ meded mâl ü ešâs (metâ'lar) (TCB 5/4)

O vakit kimse sana yardımcı olmaz, mal mülk sana fayda sağlamaz [kurtaramaz].

Safî, bu dünyadayken insanın gideceği yeri hazırlamasını, berzah aleminde insana sığınacak yer lazım olduğunu söyler. Kişi dünya hayatını ahirete değişebilmelidir. İnsan, dünyanın fitnesine aldanmamalıdır, kendisine kaçıp sığınacağı bir yer hazırlamalıdır. Sırat köprüsünden kişinin zorlanmadan geçmesi için bu dünyada bazı şartları yerine getirmesi lazımdır. İnsan için ahiret kazancı dünya kazancından iyidir.

Hâzır it gitmezden evvel bir 'ıyâz (sığınacak yir)

'Âlem-i berzahda lâzımdur melâz (sığınacak yir) (TCB 10/4)

Gitmeden önce kendine sığınacak bir yer hazır et, berzah âleminde sana sığınacak yer lazımdır.

Zîb-i dünyâyı harîdârına kaç

Zînet-i 'ukbâya vir eyle takâş (TCB 15/3)

Dünyanın süsünü müşterisine anlat, ahiret süsüne ver, [onunla] takas eyle.

Cidd ü sa'y it kıl tedârük bir menâş (kaçup sığınacak yir)

Dehr-i dünüñ fitnesinden ol ħalâş (TCB 15/5)

Çalışıp çabala, kaçıp sığınacak yer hazırla; alçak dünyanın fitnesinden kurtul.

İster iseñ sehl ola cîsr-i Şırât

Ķıl edâ her ne iderseñ iştirât (şart itmek) (TCB 17/4)

Sırat köprüsünden kolaylıkla geçmek istersen her neyi şart koşmuşsan ver.

Eyle kâr-ı âhiretten intifâ'

Kâr-ı dünyâ kadrüñ itmez irtifâ' (TCB 19/2)

Ahiretin kazancından faydalanan, dünya kazancı değerini yükseltmez.

Safî, dünyanın insana yoldaş olmayacağını bu yüzden insanın bir an önce ondan vazgeçmesi gerektiğini söyler. Bunun yanında insanın

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Allah'ı zikretmesini, onun dışındaki Őeylere bakmamasını öğütler. Bu dünya yüzünü süslemiş bir kadın gibidir, mert ve namerdi imtihan eder, ona meyledilmemelidir. Zaten dünya rahat edilecek yer değildir, burada mert olanlar mutlu olmaz. İnsan bunları bildiği hâlde dünyaya hırsla bağlanırsa dünya türlü cilvelerle kişiye kendine bağlar.

*Vir 'acüz-ı dehr-i fāniye talāk
Hem-reh olmaz ol saña der-inṭulāk (gitmek, zehāb gibi)
(TCB 22/3)*

Fani dünya kocakarısını boşa, o sana yoldaş olmaz, salıver gitsin.
*Ḥakkı tehlil eyle her dem Őubhgāh
Mā-sivāya eyleme ařlā nigāh (başar, bakmak, nazar itmek)
(TCB 28/1)*

Allah'ı her sabah vakti kelime-yi tevhidi okuyarak zikret, onun dışındakilere asla bakma.

*Bir nigāh eyle zen-i dehre dilā
Āihresin itmiş müzevvir zer ṭulā (TCB 29/1)*

Ey gönül! Kadın [tabiatlı] dünyaya bir bak, çehresini yalan[la] cilalamış.

*Olma ol mekkāreye sen mübtelā
Merd ile nā-merdi eyler ibtilā (imtiḥān) (TCB 29/2)*

O düzenbaza sen tutulma, mert ile namerdi imtihan eder.
*Ḥāne-i ğamdur cihān olmaz merāh (rāḥat olacak yir)
Dār-ı ğamda merd olan itmez mirāh (sürür ve neřāt)
(TCB 7/5)*

Dünya gam yeridir, rahat edilecek yer değildir, gam yurdunda mert olan mutlu olmaz.

*İtme dünyā-yı denīye hırş u āz
Sen ḥarīř olduğça eyler saña nāz (TCB 12/2)*

Kötü dünyaya hırs ve açgözlülük etme, sen hırslandıkça sana cilve eder.

2.1.9. Namerde muhtaç olmamak/insanlara meşakkat vermeme

Safi'ye göre insan kendisine büyük fayda sağlasa da namerde ihtiyaçlarını arz etmemeli. Kişi ne kadar müşkül durumlara düşse de elindeki azıkla yetinmesini bilmeli; namerdin kapısına gidip yalvarmamalıdır. Adi kimselere ihtiyaçlardan bahsetmemek gerekir, onlardan uzak durmak lazımdır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

*Eyleme nā-merde 'arz-ı ihtiyaç
Geydürürse başuña cevherli taç (TCB 6/5)*

Namerde başına cevherli taç giydirse de ihtiyaçlarını söyleme.

Bāb-ı nā-merde varup itme niyāz

*Ķūtuñ olsun nān-ı huřk ile piyāz (soęan ve Ķurı etmek)
(TCB 12/1)*

Namerdin kapısına varıp yalvarma, kuru ekmek ve soğan rızkın olsun.

Ĥācetüñ ednādan itme iltimās (talep)

Eyleme dāmān-ı nā-pāke temās (yapışmak) (TCB 13/5)

İhtiyaçlarını adi kimselerden isteme, namussuz kimselerden uzak dur.

Safî, bir toplulukta bulunan kişilerin kimseye yük olmaması, sıkıntı vermemesi gerektiğini dile getirir. Böyle insanlardan toplum kaçır, o kişinin bulunduğu mecliste bir değeri kalmaz. Herkes ona hor gözle bakar.

Ehl-i bezme şıklet itme olma bār

Eylemez 'ālem şakile itibar (TCB 11/5)

Meclis ehline (insanlara) ağırlık etme, yük olma; sıkıntı veren kişiye kimse itibar etmez.

Safî'ye göre bir şeye aşırı bağlılık gösterip onu yüceltme, onun dışındaki şeylere düşmanca yaklaşmak insanı alçaltır. Böyle kişiler gittikleri meclisteki huzuru da kaçırırlar, insanların arasının bozulup dağılmasına neden olurlar.

Bir ta 'aşsub itme olma inhifāz (alçak olmak)

Meclisi telĥ eyleme itme rufāz (müteferriĥ) (TCB 16/4)

Bir taassup etme (bir şeye aşırı taraftar olma), alçalma; meclisin ağzının tadını bozma, [onu] dağıtma.

2.1.10. Hayırseverlik

Hayırseverlik insanda bulunması gereken bir diğer mühim değerdir. Safî'ye göre kişi iyiliksever olmalıdır, kötülüklerden ve yanlışlardan kaçınmalıdır. Allah hayırda yarışanlara bolluk verir, felaha erdirir. Bunun için insan hayır için yarışıp kötülüklerden uzak durmak için gayret göstermelidir. Allah'ın kelamını dinleyip ona kulak vermelidir.

Ĥayyir ol itme ĥatā vü seyyi 'āt

Ĥaĥ saña ihsān ide fevz ü necāt (TCB 4/1)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

İyiliksever ol, hata ve kötülük etme; [bunları yaparsan] Allah sana bereket ve kurtuluş ihsan eder.

*Hayra sa'y it şerri def' it kıl hıfāz (ğayret)
Haķ kelāmi gūş idüp kıl itti 'āz (naşihat kabūl edici)
(TCB 18/5)*

Hayra çalış, şerri kov, gayret göster; Allah'ın kelamına kulak verip nasihat kabul et.

2.1.11. Kanaat

Kanaat etmek, aç gözlü davranmamak, yetinmeyi bilmek nasihatnamelerde sıkça karşılaşılan bir değerdir. Safi, namerdin kapısına gidip bir şeyler istemek için yalvarılmamasını tavsiye eder. Kişi bu duruma düşeceğine kuru ekmek ve soğanla iktifa etmelidir. Rızık endişesi insanı zillete düşürmemelidir. İnsan zor durumlarda azla kanaat etmesini bilmelidir. Haset etmek de kanaatkâr olmamanın göstergelerindedir. Safi, bir kişinin haset yolunu tercih etmesini zulmü seçmesi olarak görür ve haset eden kişinin dünyada mutlu olamayacağını dile getirir.

*Bāb-ı nā-merde varup itme niyāz
Kūtuñ olsun nān-ı huşķ ile piyaz (soęan ve kur etmek)
(TCB 12/1)*

Namerdin kapısına gidip yalvarma, kuru ekmekle soğan rızık olsun.

*Hāsid olma zulmi itme ihtiyār
Bir hasūd olmaz cihānda bahtiyār (devlet) (TCB 11/1)*

Kıskanç olma, zulmü seçme; kıskanan kişi cihanda bahtiyar olmaz.

2.1.12. Adalet

İnsanın emin biri olması için merhametli ve adil olması lazımdır. Mustafa Safi Efendi, herkese merhametle doğru ve adil davranılmasını öğütler. Kimse senden dolayı adalet diye feryat etmesin, diyerek adaletsizliğin bir zulüm olduğunu telkin eder.

*Herkese kıl merhametle 'adl ü dād
Kimse senden itmesün feryād-ı dād (TCB 9/1)*

Herkese merhametle adalet göster, kimse senden dolayı adalet diye feryat etmesin.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

2.1.13. Anne/babaya hürmet

Safî, hürmet konusunda özellikle anne babaya saygı üzerinde durmuştur. Bir insanın anne babasına saygı gösterip ikram etmesi, onların isteklerini yerine getirmesi, gönüllerini hoş etmesi hem dinî⁴ hem örfî açıdan önemli bir değerdir.

Vālideynüñe kıl 'izz ü ihtirām

Ol ikisinüñ de her emrine rām (iřā'atde olmak) (TCB 25/1)

Anne ve babana saygı gösterip ikram et, o ikisinin de her emrine itaat et.

2.2. Dinî değerler

2.2.1. Besmele

Safî Allah'ın kanunlarına uyanların her işinde onun pak ismini anmaları gerektiğini telkin eder. Kişi işe besmeleyle başlarsa Allah onun karşılaştığı güçlükleri kolaylaştırır, ona yol açar.

Hük-m-i şer'ine idenler iktidā

İsm-i pākin yād iderler ibtidā (TCB 1/3)

Allah'ın kanunlarına uyanlar önce [onun] temiz ismini anarlar.

Besmeleyle eyle kāra iftitāh (ibtidā itmek)

Eyleye Haķ müşkilātuñ iftitāh (açılmak) (TCB 7/1)

İşe besmeleyle başla [ki], Allah müşküllerini çözsün.

2.2.2. İstiane (Yalnızca Allah'tan yardım istemek)

Safî, Allah'ın yarattıklarına her zaman lütuf ve ihsanlarda bulunduğunu budan dolayı kulun Allah'tan başkasından yardım

⁵ Kuran-ı Kerim'de bu konuyla ilgili řu ayetler yer almaktadır: *Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. (İsrā 17/23)*

Biz insana anne babasına iyi davranmasını emrettik. Ama onlar, hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onların sözüne uyma! Sonunda dönüşünüz yalnız bana olacaktır. İşte o zaman, vaktiyle yapmış olduğunuz her şeyi önünüze koyacağım. (Ankebut 29/8)

Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımuştur; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır. (Lokman 31/14)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

istememesi gerektiğini söyler.⁵

*İns ü cinne itmede lutf u 'atā
Gayrıdan isterse kul eyler ħatā (TCB 1/2)*

O insan ve cinlere lutf ve ihsanda bulunur, kul başkasından isterse hata eder.

2.2.3. Allah'ı zikretmek/Allah sevgisi

Safî, nasihatnamesinde Allah'ı zikretmenin faziletlerini anlatmıştır. Ona göre Allah'a bağlanmak için onun ismini her zaman zikretmek gerekir. Bir kişi Allah'ı zikretmezse kalbi kötü suların aktığı bir oluk gibi olur. Kişi Allah'ı zikrederse kalbindeki kötülükleri temizlemiş olur. Hakkı zikrederken insan tevazu içinde olmalıdır. İnsan, Allah'ı zikretmekten alıkoyan şeyleri terk etmelidir. Her sabah kelime-i tevhitle Allah'ı zikretmek lazımdır. Onun dışındakilere insan nazar etmemelidir. Her şey Allah'ı zikredip durmakta, insanın da bundan beri olmaması gerekir. Yoksa kara yüzlülerden olur. Zikir kalbi Allah nuruyla aydınlatır.

*Rüz u şeb zıkr it Ĥudāyı bî-ħisāb
İsm-i zātına idesin intisāb (TCB 3/1)*

Gündüz ve gece Allah'ı hesapsız zikret [ki], onun ismizatına bağlanasın.

*İtme çirk-āba dilüñ mizāb-ı nāv (oluk)
Eyle icrā baħr-i zıkr-i Ĥaħdan āv (TCB 27/2)*

Kirli suya (çirkefe) gönlünü oluk yapma, Allah'ın zikir denizinde avlan.

*Nūr[ı]⁶ zıkr-i Ĥaħdan eyle iktibās
Kıl münevver ħalbüñi maħv ola pās (TCB 13/1)*

Allah'ın zikrinin nurundan faydalan, kalbini nurlandır [ki] pas yok olsun.

*Zıkr-i Ĥaħda münħanī ol mişl-i vāv
Şuęluña māni' olan nā-dāni řav (TCB 27/1)*

Allah'ı zikrederken vav gibi eğil, işine engel olan cahil[liğ]i sav.

*Ĥaħkı tehlīl eyle her dem şubĥgāħ
Mā-sivāya eyleme ařlā nigāħ (başar, baĥmak, nazar itmek)
(TCB 28/1)*

⁶ Beyit Fatıha suresinin řu ayetiyle ilgilidir: "Rabbimiz!) Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz." (Fatıha 1/5).

⁷ Alınan metinde "Nūr" řeklinde yer almakta.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Her zaman sabah vakti Allah'ı kelime-i tevhit getirerek an, onun dışındakilere asla bakma.

Hakķı tesbīh itmede her bir giyāh

Sen de zikr it Hakķı olma rŭ-siyāh (kara yŭzlŭ) (TCB 28/5)

Her bir ot Allah'ı tesbih etmede, sen de Allah'ı zikret, kara yŭzlŭ olma.

Zikr idŭp Mevlāyı vir kalbe cilā

Eylesŭn nŭrı derŭnuŭ ĩncilā (rŭřen) (TCB 29/3)

Allah'ı zikredip kalbe cila ver, [onun] nuru iini aydınlatısın.

Safi'ye gŭre kişinin yaşamından sonsuz lezzet alması için Allah'ın isimlerini tanınması gerekir. Bunun dışındaki lezzetler kalıcı değildir, geçip gider. O, bu dŭnyada herkese ikram edip kıymet verdiği için derviş ve beyin gŭnlŭnŭ kendine bağlamıştır.

İsm-i zāt-ı Hakdan al bākī lezāz

Ķılma fānī lezzet ile iltizāz (TCB 10/1)

Allah'ın kendi isimlerinden sonsuz lezzet al; geçici lezzetle tat alma.

Āleme 'izzet idŭp ol dŭl-rŭbāy (gŭnŭl kapıcı)

'İzzine dil-bestedŭr derviş ŭ bay (TCB 30/1)

O gŭnŭl alan, āleme ikram edip değer verdiği için derviş ve bey (onun) yŭcelięine gŭnŭl bağlamıştır.

2.2.4. Allah'a yalvarma

Safi, kişinin Allah'ın lŭtfuna mazhar olması ve bağışlanması için kendini alçaltarak, kibirden uzak durarak ona yalvarması gerektiğini belirtir.

Ķıl tezellŭl eyle Hakķa ĩbtihāl (tażarru')

Faẓl u ğufrāna olasın ĩstihāl (lāyık olmak, mŭsteħak)

(TCB 24/1)

Kendini hor ve hakir gŭrerek, boyun eğerek Allah'a yalvar [ki] lŭtuf ve bağışlanmaya layık olasın.

2.2.5. řŭkŭr

Safi, insanların nimetin değerini bilmesini, verdiği nimetlerden dolayı Allah'a řŭkretmesi gerektiğini belirtir. Kişinin verilen nimetlerden sonra cimrilik etmeyip ihtiyaç sahiplerine de yardımcı olması lazımdır.

Ni 'metŭŭ bil ĳadrini ĳıl ĩĳtimāř (ni 'mete řŭkr itmek)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Mümsik olma eyle iř 'ām-ı ħımūř (ķarnı aē kimesneler)
(TCB 15/1)

Nimetin değerini bil, nimete şükret; cimri olma, ķarnı aē olanlara yemek yedir.

2.2.6. Allah'a itaat

Kişinin can ve gönülden Allah'ın emirlerini yerine getirmesini Safi telkin eder. Birinin bunu yapabilmesi için Allah'tan başkasıyla kalbî irtibatını kesmesi gerekir.

Cān u dilden emr-i Ħaķķa ol muřā'
Mā-sivādan eyle ķalbüñ inķiřā' (TCB 19/1)

Can ve gönülden Allah'ın emirlerine itaat et, ondan başkasından kalbini kes.

2.2.7. Allah'tan korkmak

Safî, insanın her şeyi yaratan Allah'tan korkmasını telkin eder. İnsan nefsinin hevesin kötülüklerinden temizlemelidir.

Ħazret-i Bārīden eyle bīm ü bāk (ķorku)
Ħıl hevādan nefsiñi tařhīr ü pāk (TCB 23/2)

Her şeyi yaratanın katından kork, heveslerden nefsinin temizle, arındır.

2.2.8. Asilik/tevekkül etmek

Safî, dünyada seçkin kullardan olabilmek için yüce Allah'a karşı isyankâr tavırlardan uzak durmak lazım geldiğini belirtir. Bunun için dünya ehli olmamak gerektiğini anlatır. Kulun Allah'ı inkâr edip doğru yoldan sapmaması gerekir. Kişi her durumda Allah'a güvenip dayanmalıdır, hâline şükür ve hamdetmelidir. Asiler gibi şikâyet edip durmamalıdır.

Olmaķ isterseñ cihān[da] 'abd-i ħāř
Olma bir dem Ħazret-i Mevlāya 'āř (TCB 15/2)

Dünyada has kullardan olmak istersen Hazret-i Mevlaya karşı bir dem asi olma.

Ehl-i dünyā olma yapma řurĥ řāk (kemer)
Ħazret-i Mevlāya olma 'āř-ı 'āk (TCB 22/1)

Dünya ehli olma, kırmızı kemer yapma; yüce Allah'a asi olma.

Ħaķķı inkār eyleme ķıl itiraş

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Eyleme Hağdan 'udul u inhirāf (TCB 21/1)

Allah'ı inkâr eyleme, itiraf et; Hak'tan ayrılıp doğru yoldan sapma.

Ėıl tevekkül Hađka dā'im ol sükūt (süküt)

Őükr ü hamd it hālūne itme Őikāt (Őikāyet itmek) (TCB 4/5)

Hakka tevekkül et, daima sessiz ol; hālîne hamd ve Şükret, Őikayetçi olma.

2.2.9. Nefsine uymama

Safî, kişinin kendini pis heveslerden arındırmasını ve edepsizlik, rezillikten kaçınmasını tavsiye eder. İnsanın nefiyle mücadele edip onu yenmesi gerekir. Kişi nefsinin ıslah edip namaz ehli olmalıdır. Nefsinin kendisini bozmasına izin vermemelidir. İnsan haysiyeti ve Őerefının gitmemesi için nefsi dizginleyebilmelidir. Kişi dünyaya meylederse nefsi onun peşini bırakmaz. İnsan günahlarından dolayı tövbe edip bağışlanma dilemelidir, Őeytanî nefse galip gelmek için çaba harcamalıdır. Kişi nefsinin açlık ve takvayla yorup takatten düşürmelidir. İnsan hayvanlar gibi yiyip içmede ileri gitmemelidir. Biri açlığa sabredebildiğinde güçlenebilir. İnsan kumar gibi oyunlardan uzak durmalıdır. Bunun için nefsiyle mücadele etmelidir.

Ėalbūni çirk-i hevādan Ėıl niĖā (pāklik)

Bî-edeb olma ŐaĖın itme ŐeĖā (yaramazlık, ŐeĖāvet)

(TCB 2/3)

Kalbini pis hevesten temizle; edepsiz olma, alçaklık etme.

Nefse mađlūb olmađı görme revā

Ėālib ol ef'ālūni Ėılma hevā (TCB 2/4)

Nesfe mağlup olmayı kendine layık görme; galip ol, işlerini hevesten kurtar.

Nefsūn iřlāh eyle ol ehl-i Őalāh

İtmesün nefsūn seni ehl-i Őalāh (Ėıdd-ı Őalāh) (TCB 7/3)

Nefsini ıslah eyle, namaz ehli ol; nefsin seni bozmasın.

Nefse tābi ' olma itme bir besāh (fesād)

Olmasun 'ırz u vaĖāruñ infisāh (bozulmağ) (TCB 8/2)

Nesfe tabi olma, karışıklık çıkarma; haysiyetin ve Őerefın bozulmasın.

Nefsūne Ėahr eyleyüp Ėıl i'tikāf

Görmesün aslā hevādan bir Őikāf (yarık) (TCB 21/4)

Nefsine galip gelip onu ez, dünyadan elini eteğini çek; nefsin

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

heveslerden asla bir yarık bile görmesin.

Tevbe kıl yād it zūnūbuñ giryenāk

Gayret it ol dīv-i nefse ihtināk (ğālib olmağ) (TCB 23/5)

Tövbe et, ağlayarak günahlarını hatırla; nefis şeytanına galip olmak için gayret et.

Nefsūñe cū' u vera 'la vir kelāl (bī-tāblik)

Bī-mecāl itsün gam u hüzn ü melāl (TCB 24/3)

Nefsine açlık ve takvayla bıkkınlık ver, kaygı, hüzn ve keder [onu] takatten düşürsün.

Ekl ü şurba mā'il olma hemçü gāv

Cū'a şabr it olasın kuvvetlü kāv (kāf-ı 'Arabî ile pehlevān)

(TCB 27/3)

Sığır gibi yeme ve içmeye meyletme, açlığa sabret ki kuvvetli bir pehlivan olasın.

Ğılma bāzīçe kumār-bāz ile dāv (ğālib-i lu 'b)

Ğıl hemīn nefsūñle her dem rezm-i tāv (ceng) (TCB 27/4)

Kumarbaza meydan okuyup oyun oynama, her zaman nefsinle savaş.

2.2.10. Günaha meyletmeme

Safî, insanın çirkin ve aşağılık olana meyletmemesini, haysiyetini korumasını tavsiye eder. Kişinin haramdan nefsinin koruması lazımdır, haram insanın tabiatını bozar, ondan kaçınılmalıdır. Allah'ın kişinin dualarını kabul etmesi için yeme, içme giyinme gibi ihtiyaçlarının hepsini helal yoldan kazanması lazımdır. İnsan kötü kimselerle vakit geçirmemelidir. Aksi takdirde o kişi de kötü olanlara benzer. Namaz kılmayanlara Allah merhamet etmez, onların günahlarını bağışlamaz. Allah sonsuz merhamet sahibi olduğu hâlde namaz kılmayanlar bu merhametten nasiplenemez. Günah işleyen ve günaha alışanların kalbi bozulur. Kişi bir günah işlendiğinde bundan dolayı büyük pişmanlık duymalıdır ki Allah onu bağışlasın. İnsanın nefsinin şeytanla ortak etmesi ancak günahlarının artmasına sebep olur. Bu sebeple insan şeytana uymamalıdır. Kötü şeylerden, nefsi bozan hâllerden uzak durmalıdır. Kişi içki gibi sarhoşluk veren şeyleri kullanırsa akli gider. Bu tür günahlar kalbi de karartır. İnsan çirkin işlerden uzak durmalıdır. Aksi takdirde hayırlı amelleri bozulur. Bir kişinin doğruluk ve takvadan ayrılmaması gerekir. Bunlar insanı cennete götürecektir hâllerdir. Günah işlemek ise insanı

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

cehenneme sürükler. Kişi cehennem azabını düşünüp dünyanın lezzetlerine dalmamalıdır. İnsan takva elbisesini kuşanırsa Allah onun günahlarını örter.

Eşfele meyl itme ol 'ālī-cenāb
Süflī olmaqlıktan eyle ictināb (TCB 3/2)

Çok sefil olana meyletme, şerefli ol; aşağılık olmaktan kaçın.

Maħreme hırş itme ol merd-i 'ufāt (ħarāmdan nefsinı men' itmek)

Olmasun tab 'uñda aşlā bed-şifāt (TCB 4/4)

Harama istek duyma, haramdan nefsinı koruyanlardan ol; tabiatında asla kötü vasıflar olmasın.

Ekl ü şurb ü lebsüñi eyle helāl
Hep kabül ide du 'āñi Zü 'l-celāl (TCB 24/1)

Yeme, içme ve giyinmeni helal et, celal sahibi Allah hep dualarını kabul etsin.

Ehl-i faħşā ile itme iltibā (karışmak)

Dāħil olma kılma yek laħza libās (eglenmek) (TCB 5/1)

Kötü kimselerle bir olma; onlara dahil olma, tek bir an bile onlarla vakit geçirme.

ħak saña raħm itmez olma bī-namāz
Vizriñi deryā-yı raħmetde yumaz (TCB 12/5)

Namaz kılmayanlardan olma, Hak sana merhamet etmez. Günahlarını rahmet deryasında yıkamaz.

Tā-be-key cürm ü günehle iřtibāk (muħallať olmak)
Tīr-i 'iřyān itdi ħalbüñ inřibāk (delik delik) (TCB 23/4)

Ne zamana kadar kabahat ve günahlarla iç içe karışık olmak, isyan okları kalbini delil deşik etti.

Bir günāh itdüñse lāzım biñ gün āh
Bir gün āhuñ yok idersin biñ günah (TCB 28/4)

Bir günah işledinse bin gün ah [etmen] lazım, bin gün ah etmekle bir günahını yok edersin.

İtme İblīs ile nefsüñ iřtirāk (ortak)
İtmesün vizrüñ dü enbāz iddirāk (cem' olmak) (TCB 23/3)

Nefsinı şeytanla ortak etme, bu iki ortak senin günahını artırır, bir araya getirir.

İtme 'akluñ müskirāt ile ħarāc (noķşān)
Kılma sekr ile dilüñ tārīk ü dāc (zulmet) (TCB 6/4)

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Aklını sarhoşluk veren Őeylerle noksanlaştırma, gönlünü sarhoşluk ile karartma.

İtme bir fi 'l-i kabîhe intihâz (şr ' itmek)

Olmasun a 'mâl-i hayruñ intikâz (bozulmak) (TCB 16/5)

Çirkin bir işe başlama, hayırlı amellerin bozulmasın.

Uçmağa zühd ü Őalâhı kıl cenâh (kanat)

Kalma dzahda idüp cürm ü cnâh (günâh) (TCB 7/2)

Takva ve doğruluğu cennete [gitmek için] kanat yap, suç ve günah işleyip cehennemde kalma.

Zevk-i 'âlemden Őakın itme hızâz

Gel 'azâb-ı dzahı eyle lihâz (mülâhaza itmek) (TCB 18/2)

Âlemin zevkinden sakın haz alma, gel cehennem azabını düşün.

Cisme tã 'ât-ı Hudâyı kıl libâs

Eylesn cürm ü hařâñi iltibâs (rtl, belsz) (TCB 13/2)

Bedene Allah'ın takvasını elbise et, [o] günah ve suçlarını rtsn.

2.2.11. Tövbe

Safî, günahlardan dolayı tövbe edilmesini, Allah'tan korkulmasını telkin eder. Allah sonsuz rahmet sahibi olduğu için onun merhamet denizinde günahlar tvbeyle yok olur. Tövbe, istiğfar eden kişi Allah yolunda mertçe yürüyebilir. İnsan günahlarından dolayı pişmanlık duyup göz yaşi dkmelidir. Őeytan olan nefse uymamalıdır. Onunla mücadele edip nefsi alt etmelidir. Kişinin günahlarından dolayı büyük pişmanlık yaşaması ve üzülmesi bağışlanmasını sağlayabilir.

Tã 'ib ol dã'im Hudâdan kıl hirâs

Bahr-i ğufrân ide zenbñ indirâs (mahv olmak) (TCB 13/3)

Tövbe eden ol, daima Allah'tan kork; affetme denizinde günahların yok olsun.

Tię-i istiğfârı ek boynuña aç

Râh-ı Haķka pãyuñı merdâne baş (TCB 15/4)

Bağışlanma kılıcını ek, boynuna as; Hak yoluna ayağını mertçe bas.

Tevbe kıl yãd it znbuñ giryenâk

Ĝayret it ol dv-i nefse ihtinâk (ĝâlib olmak) (TCB 23/5)

Tövbe et, günahlarını ağlayarak hatırla; gayret et, o nefis Şeytanına galip ol.

Bir günâh itdñse lâzım biñ gün âh

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Bir gün āhuñ yoę idersin biñ günah (TCB 28/4)

Bir günah işledinse bin gün ah [etmen] lazım, bin gün ah etmekle bir günahını yok edersin.

2.2.12. İbadetler

Safi nasihatnamesinde insana bütün farzları kabul edip namaz kılmasını, hacca gitmesini, malı mlk varsa zekatını vermesini tavsiye eder.

Ah idüp cümle furzı kıl řalāt

Hacca git var ise mālñ vir zekāt (TCB 4/1)

Bütün farzları kabul edip namaz kıl, hacca git, malın mülkün varsa zekāt ver.

2.2.13. Bir mürşide tabi olmak

Safi, bazı insanların diğerlerinden üstün olabileceğini ve dünya gibi tehlikeli olan bir yolda bir mürşide sığınmak gerektiğini söyler. Kişi dervişlerin bulunduğu tevhit halkasına katılmalıdır, bir mürşide tabi olmalıdır. İnsan günahlara dalmadan bir yol gösterici bulmalıdır.

Merd-i kāmil zeylini kıl ittihāz

Bul řarīk-i pr-şaşarda bir liyāz (bir kimseye ilticā itmek ve sığınmak) (TCB 10/3)

Olgun insanın üstünlüğünü kabul et, çok tehlikeli olan yolda bir kimseye iltica et, sığın.

Halka-i tevhit-i dervīřāna āy (gel)

Mürşid-i Hāk pāyına ol cihre-sāy (yüz sr) (TCB 30/4)

Dervişlerin tevhit halkasına gel, Hak mürşidinin ayağına yüz süren ol.

Olmadin cismñ řarīk-i zenb-lāy (balık)

Bulasın rāh-ı necāta reh-nmāy (yol gösterici) (TCB 30/5)

Bedenin günah balığına batmadan kurtuluş yoluna yol gösterici bulasın.

2.2.14. Mezhep

Safi, mezhebi olmayanla grşmemeyi telkin eder. Byleleriyle arkadaşlık yapılırsa insanın mezhebini bozar. Bu konuda kişi tedbirli olmalıdır.

İtme bī-mezheble ařlā iřtilāt

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Mezhebüñ tağyir ider kıl ihtiyâf (TCB 17/5)
Mezhebi olmayanla görüşme, mezhebini değiştirir, tedbirli ol.

2.2.15. Şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak

Safi'ye göre kovulmuş şeytanın şerrinden ancak Allah'a sığınılarak kurtulunabilir. Şeytanın hile ve kötülüğünden ancak ona sığınanlar muhafaza edilir.

*Kıl racimden Haķķa dāyim isti'āz
Mekr ü şerrinden berīdür müste'āz (TCB 10/5)*

Taşlanmış, kovulmuş [şeytandan] daima Allah'a sığın, aldatma ve kötülüğünden o sığınılan yer uzaktır.

2.2.16. Hak-batıl

Safi, kişinin batıla meyletmemesini, bunun yerine Allah'ı tanımak için çabalamasını tavsiye eder. İnsanın Allah'ın katında hor ve hakir olmaması için bunun gerekli olduğunu belirtir.

*Bātılı fehm eyleme ol Haķ-şinās
Dergeh-i 'izzetde olma **ibtinās** (h'ār u zelīl olmak)
(TCB 13/4)*

Batılı idrak etme, Hakkı tanı; yücelik dergahında hor ve hakir olma.

Sonuç

Nasihat-name-i Safi adlı eser nasihatname türünde terci-i bent nazım şekliyle yazılmış kısa bir eserdir. Eser uzun nasihatnamelerde işlenen değerlerin bir özeti şeklindedir. Bu kadar kısa bir eser olmasına rağmen Safi eserinde birçok değeri işleyebilmiştir. Eserde Osmanlı Türkçesinde çok nadir kullanılan Arapça kelimelere yer verilmesi eserin anlaşılmasını güçleştirdiğinden Safi bunun önüne geçmek için bu kelimelerin anlamını kırmızı renkle yazmıştır. Eserde bu tür Arapça kelimelere yer verilmesi terci-i bentle yazılmasından dolayıdır. Şair kafiye bulma güçlüğünden dolayı çok duyulamamış Arapça kelimeleri kullanmak zorunda kalmıştır. Safi eserinde insanın hem dünyada hem ahirette huzurlu ve izzetli olması için bazı tavsiyeler vermiştir. Mustafa Safi Efendi doğruluk, tevazu-kibir, dilini tutmak, sır saklamak, kusurları gizlemek, dedikodu yapmamak, cömertlik-cimrilik, yumuşak başlı olmak, gönül yapmak, dünyanın geçiciliği, namerde muhtaç olmamak gibi değerleri

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

nasihatnamesinde yoğun olarak işlemiştir. Anne babaya hürmet, hayırseverlik, kanaatkarlık, merhamet, adalet, ağırbaşlı olmak, ilim için çalışmak, gaflet, murat gibi değerlere ise daha az yer vermiştir. Dinî değerlerden ise Allah'ı zikretmek, nefse uymamak, günaha meyletmemek, tövbe gibi değerler daha yoğun ele alınmıştır. Fakat besmeleyle başlamak, Allah'tan yardım istemek, Allah'a yalvarma, şükür ve itaat, Allah'tan korkmak, ibadet etmek, bir mürşide ve mezhebe tabii olmak, şeytandan Allah'a sığınmak, hak-batıl gibi dini değerlere daha az yer vermiştir. Mustafa Safi Efendi bazı beyitlerde yapılması gerekenleri tavsiye ettikten sonra bunların yapılmaması hâlinde karşılaşılacak durumları da söylemiştir. Bazen de sakınılması gereken hâllerden sakınılmadığında başa gelebilecekleri belirtir. Bunun yanında Safi karşılaşılacak olumsuz durumu önce vererek buna maruz kalmamak için yapılması gerekenleri söyler. Bazı beyitlerde ise sadece sakınılması gereken şeyleri sıralar. Safi bazen öğüt verirken daha tesirli olması için soyut kavramları somutlaştırarak verir. Bu somutlaştırmaların bazıları teşbih sanatı kullanılarak yapılmıştır. Safi bu eserini yazarken yer yer ayet ve hadislerden yararlanmıştır. Bu aslında nasihatnamelerin genel karakteriyle örtüşen bir tutumdur.

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Akın, M. (2024). Mustafa Safi Efendi'nin Nasihatnamesi'nde ahlaki ve dinî değerler. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (12), 1-34.
DOI: 10.54557/karataysad.1458553

Kaynakça

- Çağrıcı, M. (2006). Nasihat. DİA. İstanbul: TDV Yayınları, (32), 408-409.
- Çalka, M. S. (2007). *Mustafa Efendi ve Gülşen-i Pend mesnevisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Devellioğlu, F. (2011). Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-Nâmeler. H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca (Ed.) *Türkler 11 (1545-1561)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Levend, A. S. (1964). Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* (11), 89-115.
- Muallim Nâcî (2009). Lügat-ı Nâcî. haz. A. Kartal. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mütercim Asım Efendi (2009). Burhân-ı Katı. Haz. M. Öztürk, D. Örs, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pala, İ. (2009) Nasihatname. DİA. İstanbul: TDV Yayınları, (32), 409-410.
- Şemseddin Sami (1899). Kâmus-ı Türkî. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Şeyhülislâm Mehmed Efendi (1999). Lehçetü'l-lügât. Haz. H. A. Kırkkılıç. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarhan, N. (2019). *Değerler Psikolojisi ve İnsan*. İstanbul: Timaş.
- Yeniterzi, E. (2006). Ahmed-i Dâî'nin Vasiyyet-i Nûşirevân Adlı Mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (19), 1-25.
- Yeniterzi, E. (2013). Nasîhat-nâme-i Safî, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (10), 425-446.
- (URL-1) Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>
- (URL-2) Kubbealtı Lügatı, <http://lugatim.com/>
<https://kuran.diyamet.gov.tr/>